

Riksantikvaren - RA

Postboks 8196 DEP
0034 OSLO

Att.:

Vår dato: Fredag 14. juni 2024

Høringsinnspill fra Hjerleid og Norsk Kulturarv til Riksantikvarens håndverksstrategi 2024

Vi på Hjerleid og i Norsk Kulturarv er svært glade for Riksantikvarens arbeid med en egen håndverksstrategi, og takker for muligheten til å komme med innspill. Helle Hundevadt, rektor ved Hjerleid Handverksskole og daglig leder for Senter for Bygdekultur, har vært deltaker i referansegruppa for håndverkskompetanse.

Norsk Kulturarv er sterkt engasjert på Hjerleid på Dovre. Hjerleid er ei samlokalisering for kulturbaserte næringer på Dovre, og er kjent som "treskjæringens Mekka". Landets eldste skole for håndverk og husflid starta her i 1886.

Handverksskolen på Hjerleid eies av Norsk Kulturarv (67%) og Studieforbundet kultur og tradisjon (33%).

Senter for Bygdekultur (SfB) er et kompetansesenter innenfor tre og håndverk. Her tilbyr vi et breitt spekter av ukes- og helgekurs.

Senter for Bygdekultur eies og driftes 100% av Norsk Kulturarv.

Strategisk satsing 1:

Håndverkskompetansen og –kapasiteten skal styrkes. Målsettinger:

- 1. Det er etablert et systematisk samarbeid mellom kulturmiljøforvaltningen, kulturarvsektoren, utdanningssektoren og byggenæringen.*
- 2. Arbeidsmarkedet innenfor restaurering og istandsetting er synliggjort for å rekruttere til utdanning og spesialisering i tradisjonshåndverk.*
- 3. Mulighetene for opplæring og fordypning i tradisjonelt håndverk i vgs og i lærlingeordningen utnyttes bedre.*
- 4. Høyere yrkesfaglig utdanning og høyere utdanning innen håndverksfag er videreutviklet, tilpasset markedets behov og har styrket kapasitet.*
- 5. Ikke formelle opplæringstiltak innenfor museumssektoren, bygnings- og fartøyvernssentre og frivillige organisasjoner er videreutviklet, tilpasset markedets behov og har styrket kapasitet.*

Norsk Kulturarv

Hjerleid mener at det trengs en nasjonal strategi som omfatter alle departement og fagmiljøer for at vi skal øke og styrke håndverkskompetansen. Kan RA ta initiativ til et samarbeidsorgan mellom departementene/direktoratene/andre med myndighet og ressurser?

Vi vil utfylle RAs punkt her, og ber om at denne strategien resulterer i en konkret handlingsplan som gjør at vi får de håndverkerne vi trenger for utfordringene vi har i dag og i framtida.

1. Håndverk og praktisk arbeid/aktivitet må inn i læreplanene og i lærerutdanningene for **barnehagen og grunnskolen**. Hvis ikke skolen og utdanningsinstitusjonene og læreplanene vektlegger tydelig at håndverkskompetanse er like viktig og gir anerkjennelse som de teoretiske fagene, så får vi altfor få søkere til disse fagene i vg skole. Dessuten får vi også unge mennesker som ikke føler seg verdsatt, og som ikke behersker praktiske gjøremål i livene sine. Dette har også med synet på mennesket å gjøre, og kunnskap om hjernens utvikling, som trenger kunst, kultur, håndverk, bevegelse for å utvikle seg. Lærerutdanningen må vektlegge håndverksfagene.
2. **Videregående skole:** for å sikre utdanningstilbud i små håndverksfag/fag med tradisjonelle teknikker og materialer, så må det etableres flere statlig finansierte utdanninger, som har landsdekkende tilbud og tar inn voksne elever også. Fylkeskommunene har ansvar for ungdom i eget fylke, og i de små håndverksfagene så har de ikke økonomi til å starte klasser med 1 – 2 søkere, f eks i treskjærerfaget. For at disse tilbudene skal være attraktive og aktuelle for ungdom og voksne, så må de være lokalisert i hele landet, og ha dyktige lærekrefter, ha et bredt og inspirerende fagmiljø og ha et nær samarbeid med opplæringskontor/bedrifter for at elevene skal få seg lærlingeplasser. Referer til konklusjonene og anbefalingene i rapporten fra 2016 Udir: «Lenge leve tradisjonshåndverket».

Her må både private og offentlige skoler kunne tas i bruk, det viktigste er dyktige fagmiljøer.

3. Opplæringen i tradisjonshåndverk bør i hele opplæringsløpet fra grunnskole til høyskole gi mange flere timer i innøving av teknikker og praksiser enn i dag, jfr anbefalingen om 10 000 timer for å bli god i noe (Ludvigsenutvalget)
4. Opplæringen og læreplanene må også understreke verdien av å lære sin regionale/lokale tradisjon og teknikk og materiale innen kunst/kultur/håndverk, slik at vi ikke mister «dialektene» de regionale kjennetegnene og identiteten dette gir. Vi er oppmerksomme på samisk kultur som må bevares, men det er også ulike tradisjoner i lafting, treskjæring, maling, søm m.m. som vi ikke må miste. (immateriell kulturarv)
5. Opplæringen og læreplanene må vektlegge kunnskap i materialene vi bruker i håndverksfagene, og hvordan vi finner materialene, bearbeider dem og verdien av å bruke lokale og norske/nordiske materialer. Da må det også være tilgjengelige norske materialer av god kvalitet: i skogen, på sauene, i landbruket m.m. (I dag så kjøper skolen ull fra New Zealand og ferdig tilvirket trevirke fra Canada og Byggvareforretningen)

Norsk Kulturarv

6. Lærlingeordningen:

Begrunnelsen fylkeskommuner gir for at de ikke har tilbud i håndverksfag på vg skole er at det ikke finnes lærlingeplasser i disse fagene, i fylket. Derfor må det etableres flere Opplæringskontor i disse små fagene, som ikke har fylket som grenser, men som er regionale/dekker et større område. (jfr Regionale sentre i «Lenge leve...»)

Opplæringskontorene er viktige, og de er finansiert av en bransje/bedrifter. I de små håndverksfagene er det ingen bransje som kan finansiere driften, så der må det offentlige/staten/flere samarbeidende fylker dekke kostnadene til drift av kontoret og dekke lærlingelønna, for at de små bedriftene skal kunne ta inn lærlinger. Modell: Opplæringskontoret i Tradisjonshåndverk under Museene i Akershus, Mia.

Andre tiltak for å bedre lærlingenes opplæring:

- De øvrige Opplæringskontorene må også få nok ressurser til å følge opp lærlingene og bedriftene bedre enn i dag.
- Redusere eller fjerne arbeidsgiveravgiften for lærebedrifter kan gjøre det mulig for flere bedrifter å ha lærling.
- Bruke museer og andre offentlige finansierte institusjoner som opplæringsarena for lærlinger/nyutdannede jfr Ungt tradisjonshåndverk NHI.
- Belønne og prioritere bedrifter som tar inn lærlinger i tildelingen av oppdrag.
- Flere fleksible opplæringsmodeller, slik at også voksne og folk som må ta opplæringen over tid kan rekrutteres. Vurdere Dual-modellen som nyttes i Danmark og Tyskland, der bedrift og skole har ansvaret for eleven/lærlingen hele utdanningsløpet. Fullføringsreformen med modulopplæring for voksne er også et godt tiltak, hvis fylkeskommunene får nok ressurser til å gjennomføre den etter hensikten.

Tilbud etter fullført læretid:

– Offentlige tilbud innen bedriftsetablering, markedsføring og tilskuddsordninger, **stipend for å kunne videreutvikle seg innen håndverket.**

- **Mesterbrev** – må være et reelt kvalitetsstempel og kreve dypere kunnskap i håndverksfaget, ikke bare omfatte kunnskap om økonomi og markedsføring.
- **Stipendiater** – i dag har NHI 2 nye pr år over 3 år, det antallet må utvides kraftig. Og stipendiatene og tidligere stipendiater må ha plikt til å formidle kunnskapen de har fått videre til skole, lærlinger m.fl. Denne kostnaden må dekkes av det offentlige.
- Kan **Riksantikvaren ha et «Kulturhåndverkslaug»** = et utvalg av kvalifiserte tradisjonshåndverkere som er «kvalitetsstemplet» som lever som statsstipendiater? I samarbeid med laug/samarbeidsorganer/foreninger. Registrert i Brønnøysund som Kulturhåndverker? (Jfr Japan som «freder» sine håndverkere, ikke bygningene)

Norsk Kulturarv

7. Høyere yrkesfaglig utdanning:

- Fagskoleutdanninger i bygningsvern/tradisjonshåndverk må være statlig finansiert. I dag må fylkeskommunene prioritere hvilke tilbud de skal finansiere, og da prioriteres de små fagområdene vekk. Fagskolene må ha fleksible utdanningstilbud i Tradisjonshåndverk slik at folk som står i arbeid kan få ytterligere opplæring, etterutdanning, og det må være tilbud i hele lande, slik at også de som bor i utkantene har tilbud som er gjennomførbare økonomisk og praktisk. Samlingsbaserte.
- **Lånekassen** må også tilpasses fleksible utdanningstilbud, på alle utdanningsnivå.

8. Universitet/høgskole

Viktig at utøvere i tradisjonshåndverk også har tilbud om å ta bachelor og master. Og doktorgrad, så vi har noen spydspisser, noen seniorrådgivere/tradisjonsbærere. Det forutsetter at inntakssystemet til høyere utdanning også åpner opp for yrkesfaglig bakgrunn og realkompetanse. Og at utdanningen verdsetter praktiske ferdigheter i læreplanene og vurderingssystemet. I dag mister vi mange dyktige fagpersoner i skolen fordi de ikke vil eller kan ta en mastergrad, som kreves for å jobbe som lærer i vgs.

Forskning og utvikling er viktig innen håndverksfag i forhold til materialkvalitet, klimautfordringer, men også kunnskap og dokumentasjon om tradisjoner og teknikker som vi ikke må miste. Flere stipender trengs.

9. Andre opplæringsarenaer/muligheter

- **Kulturskolen** i kommuner og fylker, Den kulturelle skolesekken må tilby praktiske og estetiske ferdigheter og opplevelser.
- **Frivillige organisasjoner** når ut til folk i hele landet, de må få økonomi til å gjøre oppgavene sine.
- **Nordisk samarbeid om opplæring:** det trengs et organ som kan sørge for kjennskap og samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner i Norden (og gjerne internasjonalt også). Vi må kunne samarbeide om å utdanne elever/lærlinger/studenter for å sikre små håndverksfag og -teknikker. Og lære av hverandres erfaringer. Et gesellbrev fra Sverige gir ikke svennebrev i Norge f eks.
- **Internasjonalt opplæringstilbud i vg skole i Topp håndverk**
I dag kan utenlandske elever (også utenfor EU) ta toppidrettsgymnas i Norge, ta Musikk og ballettutdanning på vg skoles nivå. Innen håndverksfag/yrkesfag så slipper ikke UDI inn søkere utenfor EU. (f. eks. Engelsk søker får ikke ta utdanning i håndverk på Hjerleid) Forslag om å godkjenne utdanning i tradisjonshåndverk på lik linje med Toppidrett, og gi studieopphold for utenlandske, som også kan føre til økt status for håndverksfagene. Og vi vil kunne få flere dyktige håndverkere som etablerte seg i Norge, med erfaring og kunnskap fra utlandet.

10. Håndverksfaglig kunnskap må gi status!

Hvis ikke det er mulig å tjene penger og leve av å være tradisjonshåndverker, så får ikke yrkene status.

Derfor må tradisjonshåndverkere få momsfritak, evt Kulturhåndverksmoms (10%?) og det må bli momsfritak på reparasjoner, slik at f eks en møbeltapetserer kan få nok kunder som kan og vil betale for reparasjonen.

Muligheter for talentutvikling er viktig, ha forbilder (jfr innen musikk, korps, idrett)

Andre kommentarer til Håndverksstrategien:

Bestillerkompetanse i alle ledd trengs, det må gis mulighet for tilgjengelig opplæring i dette.

Rådgivingstjenester må være desentraliserte, så eiere og håndverkere og lærebedrifter/skoler kan vite om hverandre. Innlandet har en modell med desentraliserte bygningsvernrådgivere, som fungerer. Bør ha et fagmiljø rundt seg, tilknyttet et håndverkssenter/museum el.l.

Materialtilfanget i Norge må sikres, ellers har vi ikke materialer til å reparere det som trengs. Dette krever en langsiktig strategi for skogen og et tett samarbeid med næringsliv, produsenter, skogeiere og myndighetene, EU.

Offentlige innkjøp må velge norske produkter og materialer, slik at det er mulig å leve av å produsere bærekraftige produkter i Norge/Norden i dag. Det hevdes at anbud og stram økonomi og EØS-regler hindrer dette i dag, men dette må kunne omgås, endres. De har også ansvar som forbilder for oss andre forbrukere, slik at vi også velger norsk!

AVSLUTNING

Til slutt er det naturlig for oss å henvise til arbeidet som vår tidligere styreleder i Norsk Kulturarv, Kirsti Kolle Grøndahl, ledet i «yrkesfaglig utvalg om immateriell kulturarv og verneverdige fag» og deres rapport «Lenge leve Tradisjonshåndverket» våren 2016.

Der blir det presentert forslag som bygger på tidligere rapporter og analyser, som alle peker på svakheter, mangler og hindringer som etter hvert har ført til at stadig færre unge velger å utdanne seg i små tradisjonelle håndverksfag.

«Yrkesfaglig utvalg om immateriell kulturarv og verneverdige fag» fremmer forslag til endringer i opplæringen som de mener vil gjøre tradisjonsfagene mer bærekraftige, og bedre i stand til å møte etterspørselen. De hevder også at dette vil gjøre det mulig for Norge å oppfylle sine forpliktelser i tråd med UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

De foreslår –

- ❖ å styrke håndverksfag/praktiske ferdigheter på alle nivå i opplæringen
- ❖ å legge bedre til rette for at praktiserende håndverkere kan være veiledere gjennom hele skoleløpet.
- ❖ å opprettholde tilbudet for de små tradisjonelle håndverksfagene som en del av den offentlige tilbudsstrukturen
- ❖ å etablere nasjonale prøvenemnder
- ❖ å etablere stipendieordninger til lærlinger, studenter, lærere, sterke fagpersoner og tradisjonsbærere
- ❖ å gjøre opplæringen mer tilgjengelig for voksne som ønsker utdanning
- ❖ å utvikle videre mulighetene for høyere utdanning

Takk for at vi har fått delta i denne høringsrunden, og for at dere lytter til oss!

Med beste hilsen fra

**HJERLEID HANDVERKSSKOLE &
SENTER FOR BYGDEKULTUR, HJERLEID**

Helle Hundevadt
Rektor og daglig leder

STIFTELSEN NORSK KULTURARV

Jørn Holme
Styreleder

Erik Lillebråten
Direktør

THE BEST IN HERITAGE
IN PARTNERSHIP WITH EUROPA NOSTRA

VERN GJENNOM BRUK